

Emil Sobota (17.5.1892 v Berouně - 24.4.1945 v Praze)

Jana Osterkamp

Angaben zur Veröffentlichung / Publication details:

Osterkamp, Jana. 2009. "Emil Sobota (17.5.1892 v Berouně - 24.4.1945 v Praze)." In *Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918-1938)*, edited by Petra Skřejpková, 491–98. Praha: Linde.

Emil Sobota

(17. 5. 1892 v Berouně – 24. 4. 1945 v Praze)

Emil Sobota byl odborníkem pro veřejné právo v Kanceláři presidenta republiky a také vynikajícím publicistou. Celý svůj život „neochvějně lpěl na hodnotách demokracie“⁹⁾, a to i v dobách, když jiní sympatizovali s tendencemi autoritativního státu.

Před svým nástupem do Kanceláře presidenta republiky v roce 1921 Sobota ukončil právnická studia na české univerzitě v Praze (1916) a pracoval jako advokátní koncipient a jako úředník Českého zemského správního výboru a Ministerstva železnic. Už brzo byl politicky činný, do Masarykovy realistické strany vstoupil ve věku 15 let, od roku 1918 působil v státoprávní a od roku 1925 v sociální demokratické straně. Jeho služební postup v Kanceláři presidenta byl docela rychlý, po odchodu Tomáše G. Masaryka „do důchodu“ pracoval dál pro Edvarda Beneše. Jeho práce ho inspirovala k četným studiím o ústavním postavení presidenta (*O presidentu naší republiky*, 1924). Po studijních pobytech v Spojených státech své úvahy rozšířil o komparatistické aspekty.

Dalším životním tématem Soboty byla jazyková a národnostní otázka Československa. Věnoval jí několika monografií jak *Republika československá a Švýcarsko*, 1925, *Národnostní právo československé*, 1927, a *Republika národní či národnostní?*, 1929. Souhrn svých myšlenek k národnostnímu problému a zároveň zúctování s nedemokratickými požadavky sudetoněmecké strany Konrada Henleina podával knihou *Národnostní autonomie v Československu?*, 1938, která navazuje na jeho publikovanou přednášku *Zákonodárné návrhy sudetoněmecké strany* z roku 1937.

Zatímco v úvahách o postavení presidenta Sobota instruktivně popisuje a také legitimuje ústavní praxi, jeho poznámky k národnostní politice mají možná větší praktický a teoretický nárok. Sobota polemizuje s národnostními požadavky sudetoněmecké strany a jejich předchůdci, které se zakládaly na koncepci kolektivních práv československé ústavě cizích, a které v mnoha detailech odporovaly demokratickému základu československého státu. Sobotovy pevné body v argumentaci jsou na jedné straně pochopením československého státu jako státu národního, na druhé straně odmítnutím jeho federalizace, avšak národnostní problematiku bere vážně. Přepokládané řešení Soboty se opírá o zralou individualistickou koncepci demokracie: národnostní menšiny nechce z ústavní perspektivy považovat za něco zásadně jiného než třeba náboženské či politické menšiny, jejichž ochranu mají zajišťovat podle něj rozšířená práva určitého počtu poslanců v parlamentě nebo před ústavním soudem. Zároveň uznává nutnost národnostních institucí a podílí národností na státní správě. Jako jeden z mála Sobota spojuje národnostní

⁹⁾ Alain Soubigou, Tomáš Garrigue Masaryk, Praha 2004, 266.

otázku s otázkou sociální: jakmile moderní stát jedná jako stát sociálně hospodářský, jeho národnostní instituce musejí být propracovávány mnohem intenzivněji než v státu liberálním. Jeho úvahy se částečně staly plodnými při vypracování tzv. národnostního statutu československou vládou v roce 1938, kterou v interních posudcích pro svou zdrženlivost v národnostní otázce kritizuje.

Za doby Protektorátu Čechy a Morava Sobota pobýval v ilegalitě v Stříbrné Skalici u Sázavy. Gestapem byl však zatčen a popraven v dubnu 1945 pro svou účast při domovním odboji. Některé jeho spisy zakopané blízko u jeho chaty se zachovaly a byly publikovány po válce: *Glossy 1939-1945* a jeho poučná sonda státního zřízení za německé okupace *Co to byl protektorát?*, (oba v roce 1946).

VÝBĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

1. O prezidentu naší republiky, Praha 1924.
2. Republika československá a Švýcarsy, Praha 1925.
3. Výklad našeho jazykového práva, Praha 1926.
4. Ústava republiky československé, sv. 1–4, Praha 1926–27.
5. Národnostní právo československé, Brno 1927.
6. Republika národní či národnostní?, Praha 1929.
7. Amerika a evropský divák, Praha 1930.
8. Československý prezident republiky, Praha 1934.
9. Jazykové právo v evropských státech, Praha 1934.
10. Naše ústava, jak zní a jak ji máme čísti, Praha 1936.
11. Jsme stále ještě demokraté?, Praha 1936.
12. Zákonodárné návrhy sudetoněmecké strany, Praha 1937.
13. Národnostní autonomie v Československu?, Praha 1938.

Jana Osterkamp

Národnostní autonomie v Československu

Praha 1938, s. 29–42 – výňatky.

Národnostní řád v republice Československé (Stručný obraz československého národnostního práva)

Ráz národnostního řádu v republice Československé lze charakterisovat tak, že jeho budovatelé vycházeli z přesvědčení, že zásada, podle níž národnostní skupiny mají se státi subjekty veřejného práva, která v býv. monarchii se marně domáhala uplatnění, byla uplatněna, a zároveň konsumována, vytvořením řady států na půdě

mocnářství. Tyto státy, mezinárodně ovšem bezprostřední, nastoupily na místo tolikráté dožadovaných národně kolektivních článků federalizovaného Rakouska.

Proto také národnostní řád právní v republice Československé byl postaven tak, že ústava, ani jiné zákony, zásadně neuznávají národnostních práv skupinových. Ani národ československý, ani národnosti ostatní, početní menšinové, nejsou subjekty nějakých kolektivních práv, jako jím jest např. Podkarpatská Rus (také ne jako národnost, nýbrž jako územní celek se svým obyvatelstvem). Národ československý jest nepřímou ve svých právech chráněn garancemi trvání a bezpečnosti republiky, v níž má svoji faktickou převahu. Sám jako skupina nemá – až na nepatrné výjimky – zvláštních práv. Nár. menšiny jsou chráněny, rovněž nepřímou, jednak zárukami obecných občanských svobod (př. Rovné volební právo s poměrným zastoupením), jednak specifickou ochranou národnostního charakteru svých příslušníků. Ani ony nemají zvláštního postavení skupinového. Vyvozovati nějaká taková práva národa československého nebo národnostních menšin buď z předmluvy k ústavní listině anebo z nadpisu její hlavy VI, jest mylné. Tato místa nemají nijakého konstitutivního významu. Nic nezřizují. Obsah, vlastní látka právní, jest obsažena pod nimi, a na tom záleží, co jest v ní obsaženo. Zde pak ani v celé listině ústavní, ani speciálně v její VI. Kapitole, není o kolektivních právech národnostních skupin řečeno ničeho.

Národnostní právní řád u nás tedy poskytuje oprávnění jen jednotlivcům, byť i jako příslušníkům určitých kmenů nebo jazyků. Tento jeho ráz lze vzít na vědomí s povděkem nebo s protestem. Lze se s ním spokojovati, či se domáhati jeho změny směrem ke zkolektivisování národnostních skupin. Ale nelze o jeho dnešní podobě tvrditi právem něco jiného. Tak jak dnes jest, není na něm – s jedinou zmíněnou výjimkou, která ostatně (jak jsme již řekli) není také ryze národnostně právní – nic národnostně kolektivního. Národnostní práva, obsažená v ústavě a jiných předpisech, jsou dvojího druhu: jsou to jednak předpisy spočívající na určitých přednostech pro příslušníky národa československého, jednak předpisy spočívající na zásadě naprosté národností rovnoprávnosti.

I. Do první kategorie přísluší především předpisy o užívání jazyků v oblasti veřejné moci. Základem jejich jest zákon jazykový (122/1920 Sb. Z. a n.). [...] Přednostem jazyka československého

odpovídá určité – v širší neb užší míře – garantovaný právní minimum pro jazyky menšinové. [...]

Lze tedy říci, že v oblasti styků státních občanů s orgány státní moci není uskutečněn princip rovnoprávnosti, nýbrž že tu jest dána jistá přednost jazyku československému. Přednost záleží jednak v tom, že na území jednojazyčné československém nemůže se zároveň vedle tohoto jazyka uplatnit jazyk jiný, jednak v tom, že na území kvalifikovaném jako „menšinovém“ (tedy na území okresů, kde menšiny tvoří aspoň 20% státních občanů) může užití jazyka menšinového jen jeho příslušník a ne též občan, který jest příslušníkem jazyka státního, kdežto příslušník menšiny má volbu, užití jazyka státního či svého menšinového. Rovněž v oblasti působení místní a odborné samosprávy jazyk československý požívá přednostního postavení.

Přednosti pro občany národnosti československé, které nejsou rázu jazykového, předpokládají také §§ 131 a 132 úst. list. Podle nich v městech a okresích, v nichž je usedlý „značný zlomek“ československých příslušníků jiného jazyka než českého, poskytne republika přiměřené možnosti zajišťující, aby dětem těchto československých příslušníků dostalo se vyučování v jejich vlastní řeči. A dále v těchto městech a okresích bude zabezpečen menšinám slušný podíl v požitku a použití částek, které mají býti vynaloženy na výchovu náboženství neb lidumilnost z veřejných fondů podle rozpočtu státního, rozpočtů obecních neb jiných. To znamená, že tato ochrana, poskytnutá jen občanům národnostní příslušnosti menšinové, předpokládá, že občanům národnosti československé bude veřejná moc tyto potřeby obstarávati samozřejmě a především. (To je ovšem hledisko ryze formální konstrukce právního řádu. Fakticky, co do skutečné školské a kulturní organizace nár. menšiny, zejména národnost německá, jsou – jak jsme viděli v kapitole II. – vybaveny v proporci stejně jako národ československý.)

V těchto předpisech ústavy bývá někdy spatřován příkaz ústavy, aby pro záležitosti, které v nich jsou vyjmenovány, byla organizována kulturně sociální národní autonomie menšin v Československu. Tak tomu však není. Jest pravda, že při provedení jich mohlo by se použití různých zařízení takové autonomie; ale předpisu lze učiniti zadosť i prostým zachováním poměrného klíče při dotování těchto účelů z veřejných prostředků, aniž by k organizaci nár. autonomie došlo.

Úhrnem tedy lze říci, že přednosti občanů národnosti československé spočívají jednak v řadě předností v užívání jazyka československého v oblasti výkonu veřejné moci; jednak v tom, že veřejné vyučování se má díti v zásadě (z níž ovšem jsou široké výjimky) tímto jazykem; a že ústava pokládá za přirozené a samozřejmé, že veřejné prostředky, určené k účelům výchovným a humanitním, mají sloužiti (opět až na výjimky vyměřené velice široce a dalekosáhle) prospěchu tohoto národa přednosti účinné). Dále spočívá přednost občanů čsl. národnosti v tom, že jisté právní důsledky byly spojeny s akty hrubé nevládnosti, spáchanými vůči tomuto národu, resp. jeho příslušníkům bez vnější nutnosti, anebo že se vymáhá jistý respekt pro historii, city a vnější vztahy národa československého (přednosti čestné).

2. Ostatní národnostně právní předpisy spočívají na principu rovnosti národnostních práv občanů kmenové příslušnosti československé a menšinové. Tak ústavní listina zaručuje všem bez rozdílu rovnou ochranu proti násilnému odnárodnování (§ 134) a všem obyvatelům republiky zajišťuje ve stejných mezích jako jejím státním příslušníkům naprostou ochranu života a svobody (§ 106). Úchytky od této zásady jsou přípustny jen, pokud to dovoluje právo mezinárodní. Speciální rovnost československých státních občanů, tedy užší kategorie osob nežli jsou obyvatelé Československa, se vztahuje podle ústavní listiny (§ 128, 130) na požívání stejných práv občanských a politických, na přístup do veřejné služby, k úřadům a hodnostem a k výkonu jakékoli živnosti nebo povolání, jakož i na volné užívání jakéhokoli jazyka – v mezích všeobecných zákonů – ve stycích soukromých a obchodních, v tisku, v jakýchkoli publikacích, veřejných shromážděních a ve stycích náboženských; dále i na stejné právo zakládati, řídit a spravovati vlastním nákladem (tedy soukromě) podle všeobecných zákonů ústavy lidumilné, náboženské a sociální. Školy a jiné ústavy výchovné a užívati v nich svobodně svého jazyka.

Mezi ostatní vnitrostátní normy patří především trestní ochrana národnosti: Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo k jiným nepřátelským činům proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku. Kdo veřejně popuzuje k zášti proti jednotlivým skupinám obyvatelů pro jejich národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců. Kdo veřejně popuzuje k násilnostem nebo k jiným nepřátelským

činům proti jednotlivci pro jeho národnost, jazyk nebo rasu, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců. Stejně se trestá, kdo hanobí veřejně surovým nebo hrubým způsobem národ nebo národní menšinu tak, že to může snížit vážnost republiky nebo ohrozit obecný mír v republice nebo její mezinárodní vztahy (§ 14 zákona na ochranu republiky, Sb. z. a n. 50/1923). Tato trestní ochrana chrání všechny národnosti stejně, a chrání nejen domácí občany, nýbrž i cizí příslušníky. Kromě toho jest předpisem trestu chráněna národnost proti útisku (§ i zákona proti útisku a na ochranu svobody ve shromážděních, Sb. z. a n. 309/1921).

Princip národnostní rovnost pronikl též v civilní ochraně proti propuštění z práce, které nastalo následkem národností příslušnosti zaměstnancovy, a to v zákoně o závodních výborech (Sb. z. a n. 330/1921).

Důsledkem národnostní rovnoprávnosti jest též ochrana dítěte proti odnárodnování pomocí veřejného obecného školství. Tato ochrana – bez ohledu na to, o kterou národnost jde – byla zavedena na Moravě zemským zákonem (tak zvaný zákon Perkův 4/1906, oddíl 11, § 20), který byl převzat do československého právního řádu a který stanoví, že do obecných škol smějí zpravidla býti přijímány toliko děti, jež jsou vyučovací řeči znalé. Tento znak jazykové znalosti jest však, jak stálá judikatura nejvyššího správního soudu zastává, jen pomůckou pro určení národnosti dítěte.

3. Prvky národnostní rovnoprávnosti obsahují také fragmenty národnostní samosprávy, které jednak zůstaly v právu československém z předválečného zemského zákonodárství českého a moravského, jednak byly zavedeny nově zákonodárstvím předpřevratovým. Podle tohoto principu – jak jsme viděli v kapitole III. – se spravují v Čechách a na Moravě národní školství pomocí místních, okresních a zemských školních rad národnostně sekcionovaných (český zemský zákon 17/1873 a 46/1890 a moravský zemský zákon 4/1906) Tyto zákony byly republikánským zákonodárstvím změněny potud, že tak zvané menšinové školy – tj. školy zřízené pro národnostní menšiny v obvodu školní obce (menšinou v tomto smyslu mohou býti i občané čeští či slovenští ve školní obci německé nebo maďarské) – jsou vyňaty ze správy národnostně sekcionovaných školních rad a mají vlastní orgány. Viz zákon o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích (Sb. z. a n. 189/1919) a zákon, jímž se upravuje správa školství (Sb. z. a n. 292/1920).

Dále pak, pro případ uskutečnění župního zřízení v Čechách a na Moravě, měly nastoupiti na místo zemských a okresních školních rad župní školní rady; tyto župní školní rady by nebyly bývaly rozděleny podle národnosti, ale národnosti župy by byly v těchto župních radách poměrně zastoupeny. Okresní školní rady byly sice již zrušeny, ale jejich působnost přešla podle vládního nařízení o zrušení okresních rad školních a zřízení okresních výborů školních (Sb. z. a n. 608/1890) na prozatímní okresní školní výbory, v nichž jest zavedeno zastoupení učitelstva i občanstva poměrně podle národnosti. Místní školní rady pak byly reorganizovány vládním nařízením o místních radách školních a o místních výborech školních (pro školy menšinové) (Sb. z. a n. 605/1920) tak, že národností sekciování jest možné, ne však nutné a jest o něm rozhodnouti od případu k případu. Zde tedy šel vývoj právního řádu proti oněm prvkům národnostní samosprávy, které jsme převzali ze zemského zákonodárství bývalého Předlitavska. Ovšem, tyto úpravy mají vesměs ráz zatímní; a to tím spíše, že župní zřízení politické správy bylo nyní nahrazeno zřízením zemským, jehož reorganizačním zásadám nebyla školní správa dosud přizpůsobena.

Podobně bylo zachováno v Čechách i na Moravě národnostně oddělené spravování některých věcí z oboru zemědělské správy, zavedené zemskými zákony, o nichž byla řeč rovněž v kap. III. (český zemský zákon 20/1891 a moravský zemský zákon 40/1897). Na území celé republiky jest spravována podle zásady národnostní samosprávy agenda veřejných knihoven obecních (podle zákona čís. 430/1919 a vládního nařízení čís. 607/1919). Politickým obcím jest tu uloženo zakládati veřejné knihovny s četbou vzdělávací i zábavnou, ale pro jejich řízení a správu je zřídití zvláštní knihovní radu. V politických obcích s národnostními menšinami (tím rozumějme menšinu v obci, tedy na příklad i menšinu československou v obci německé nebo maďarské) se má zřídití též pro menšinu zvláštní knihovna nebo zvláštní oddělení knihovny všeobecné, jestliže tato menšina vykazuje aspoň 400 osob podle posledního sčítání lidu, po případě, když je v této obci veřejná menšinová škola. Náklad na knihovnu má býti úměrný poměru mezi národnostmi v obci.

Budiž konstatováno, že ani v oněch zůstatcích zákonodárství předpřevratového, ani v nových normách republikánských nelze spatřovati realizování nějakých národnostních kolektivit. Národnostní autonomie v tom smyslu to není; jest to spíše jen odborná

národnostně oddělená správa určitých záležitostí. Tak jako např. místní samospráva obcí s německým obyvatelstvem také netvoří z těchto obcí nějaká specifická národnostní kolektiva.

4. Posléze ovšem nelze dosti dobře zdůrazniti význam rovnosti v užívání práv politických (aktivního i pasivního práva volebního atd.) pro platformu národnostní politiky v našem státě. [...]